להתבונן בעולם מנקודת המבט של הציור

שתי סדרות של ציורי "התבחבשויות" צייר אלון קדם בשנים האחרונות. הראשונה מסודרת יחסית: בכל ציור בסדרה מופיע אוסף דחוס של כתמים, קווים וצבעים, ספק חלקי אובייקטים, ספק מחוות ציוריות מופשטות, שנערם לכדי גוש ציורי וכדורי המופיע במרכז התמונה, או לחלופין נמרח לפס ארוך החוצה אותה לרוחבה. כמה "גושים" כאלה מצוירים כשהם נעים על גבי מסילה של מכונת שיקוף, ואחרים שטים על סירה, מרחפים באוויר או נחים על הקרקע. מתחת להם מופיע כתם הנראה כצלליתו של הגוש, אך גם כשלולית הניגרת מתוכו אט-אט, מרוקנת את הגוש מחומריו ומפזרת את שאריותיו לכל עבר. גם השלולית היא גוש וגם הוא מצויר, וכך, כמו שעון חול, הגוש הציורי מתרוקן וממלא את עצמו בעת ובעונה אחת.

גם בסדרה השנייה מופיע אוסף הכתמים, הקווים והצבעים, אולם בניגוד למיקוד והסדר היחסי של גוף העבודות הקודם, הפעם דימויי האובייקטים והמחוות הציוריות מפוזרים על כל שטח הבד, נכנסים לרווח שבין הצופה בציור ל"נושא" שלו ומסתירים דימויים אחרים. אלו דימויים מפירי סדר. אפשר לחשוב עליהם כעל חלקי ערימה מאחד הציורים הקודמים שהתבקעה מבפנים, ניתזה על בד אחר, וכעת שרידיה מרחפים ברחבי הציור החדש, מתערים ומתבדלים.

בראש ובראשונה הציור של אלון קדם מביע תשוקה לציור. חדוות העשייה ניכרת בעבודות, החוגגות את ההתפלשות בצבעים ודימויים ואת המשחק בהם. "העולם מלא בכל-כך הרבה דברים שאפשר לצייר", מציין קדם בשיחה בסטודיו, ומביע תחושות היקסמות ותשוקה שבאות לידי ביטוי בשפע ובצבעוניות של הציורים, שמזכירה חנות צעצועים או משחק מחשב ישן. בסקאלת הצבעים של הציורים יש מידה של מלאכותיות עדכנית ומכוונת, כחפץ עשוי מפלסטיק המואר במנורת לד, ואילו בקומפוזיציות שלהם ניכר מבט משתומם על גבול הפליאה.

אולם משחק, השתוממות ותשוקת מלאכה הם רק צד אחד של העבודות המוצגות בתערוכה. צדן האחר עוסק בנסיונות להקנות משמעות לפעולה הציורית בעידן שבו מותו של הציור ותחייתו מחדש כבר הפכו לקלישאה מחזורית. מאה השנים האחרונות יצרו אינספור מיתות, הספדים ולידות מחדש של הציור, והפכו כל צייר בעל השכלה ומודעות היסטורית לסבל בעל-כורחו הנושא על גבו את משא ההבטחות, ההצלחות, הכזבים והחורבות של המדיום. בדומה לציירים רבים בני דורו, גם קדם מתחיל אפוא את עבודתו כשהוא משוטט במחסן הגרוטאות של הציור המודרניסטי והפוסט-מודרניסטי גם יחד. השוטטות במחסן הגרוטאות מאפשרת לצייר לחקור את הבלגן, אולם בהתבוננות בציורים קשה לטעון שחקר הבלגן מעניק להם סדר. כך מציגים הציורים מחד גיסא התבוננות ממושכת וסדרתית באי-הסדר ובבלבול המזין אותו וניזון ממנו גם יחד, ומאידך גיסא, מעשה ההתבוננות, ההתחקות והפירוש הציורי של אי-הסדר והבלבול אינו מסוגל – וספק אם הוא באמת מבקש – לנקות או לבטל אותם.

אם כך, מה מביע חקר הבלגן הציורי של קדם?

תשובה אחת לשאלה ניתן למצוא בשינוי נקודת המבט המופיע בשתי סדרות ציורי ה"התבחבשויות" שהוצגו לעיל. זהו מעבר ממבט על הערימה למבט מתוכה. אם הסדרה המוקדמת הציגה את ערימת הציור בדרכה אל מכונת השיקוף, הסדרה המאוחרת מעבירה את מבטו של הצופה אל פנים הערימה עצמה. כעת הצופה שוהה במרכזה, ואם תיכנס הערימה למכונת השיקוף, יופיע על מסך הבקרה של המכונה גם מבטו של הצופה עצמו.

להיות מבוחבש. כך ניתן להבין את המעבר בין שתי הסדרות שהוצגו פה. קדם צולל אל ההתבחבשות הציורית לא כדי "לטפל בבעיה", אלא כדי להיות בעיה – לחוות את ההתבחבשות במלוא התבחבשותה. התוצאה יוצרת היפוך נקודות מבט, כאשר במקום התבוננות בציור מנקודת מבטו של העולם, מתקבלת התבוננות בעולם מנקודת מבטו של הציור. זוהי תמונת עולם, פשוטו כמשמעו. כמו סרט קולנוע שמצולם מנקודת מבטם של אחד השחקנים או חלקי התפאורה, כמו האזנה למנגינה תוך ישיבה בחלקה הפנימי של תיבת התהודה, כך גם הצופה בציוריו של קדם רואה את העולם מבעד לציור גופו.

איזה מין עולם ניבט מבעד לציור של קדם?

כדי לענות על השאלה אפשר לחזור אל מרכיבי הציור שהוצגו בתחילת הטקסט – החורבה ומחסן הגרוטאות, אך גם המשחק, הפליאה, הבלגן והתשוקה. ציינתי כי בדומה לרבים מבני דורו, גם קדם משוטט במחסן הגרוטאות של הציור המודרניסטי והפוסט-מודרניסטי. ככזה הוא מכיל כבר בראשיתו הן את חורבות הציור של המחצית הראשונה של המאה ה-20 והן את מחוות הציטוט, הקיטוע והפסטיש שנוצרו במחציתה השנייה. אולם החורבות הקורסות ומתחדשות לסירוגין הן מצע הציור של קדם, לא תוצאה של עבודתו, ולכן השוטטות המזינה את עבודותיו אינה מסקנה ביחס לציור, כי אם נקודת מוצא שלו. זו אולי הסיבה לכך שהעבודות משוחררות מרוח מלנכולית ותחושות אובדן, תלישות ופתוס, אך גם מסרקזם, זעם או אכזבה.

העבודות מציגות עולם כאוטי ומשועשע, עולם שעשוי משברים שכמו התפזרו אחרי התבקעות, אך הוא גם לכיד ובעל היגיון מארגן משל עצמו. הציורים מזכירים סימפוניית צעצועים שבורים ומקולקלים שיצאו משליטה, וכעת הם ספק מתבלגנים, ספק מתארגנים בכוחות עצמם לתצוגה חדשה. בעידן שבו הן חורבות הציור והן המבט המעודכן והביקורתי עליהן כבר הפכו לחלק ממסורת נוקשה, ציוריו של קדם מציעים את האפשרות להיות מבוחבש, הצופנת בחובה את הפוטנציאל הנובע מהיתממות מחדש.

יונתן אמיר, מרץ 2016